

FOND VID MORPURGO U MUZEJU GRADA SPLITA

TEA BLAGAIĆ-JANUŠKA □ Muzej grada Splita, Split

1 D. Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split, 1971., str. 5-6.

2 Ibid., 6.

3 *Nazionale*, 13. svibnja 1863.

4 Obiteljski arhiv (danas kod ing. Josipa Morpurgo). Dnevnik obitelji Morpurgo nakon Davida nastavili su pisati njegov drugi sin Josip i, kasnije, Josipov sin Viktor, do 1926. godine. Spomenuti se arhiv sastoji od građe koja se odnosi na Vida Morpurgo i njegovu izdavačku i političku djelatnost, od građe o splitskim Židovima u prošlosti te od literarne i historijske ostavštine Viktora Morpurgo. Dio tog arhiva, osobito važnoga za narodni pokret u Dalmaciji, uništili su Nijemci 1943. - 1944., nakon što su odveli u logor i strijeljali Eugena i Viktora Morpurgo kod kojih se arhiv nalazio. Preostala je građa odnesena s tavana nakon rata i uništena. Ono što je danas sačuvano pohranjeno je kod obitelji. Arhiv Židovske bogoštovne općine, u kojemu je bilo vrlo starih i važnih dokumenata i knjiga, spalili su Talijani 1943. godine, a sačuvani su samo ostaci (Kečkemet, *ibid.*, 72. - 73.).

Iz napisa u *Slobodnoj Dalmaciji* od 25. prosinca 1954. godine vidljivo je da je dr. Luciano Morpurgo prilikom posjeta rodnom gradu u potkrovlju bivše destilerije Morpurgo otkrio bogatu dokumentaciju o trgovačkim prilikama u starom Splitu, kao i dio opsežne arhive obitelji Morpurgo, sve spremljeno u više od 50 sanduka, te sve to darovao Muzeju grada Splita. Duško Kečkemet u članku *Vid Morpurgo i narodni preporod u Splitu* navodi da je preneseno oko deset velikih sanduka arhivske građe Morpurgove knjižare, destilerije i manufakture u Splitu i oko 10 000 knjiga iz neprodanih zaliha knjižare, uglavnom iz prošlog stoljeća. Arhivalija je pohranjena u Državnom arhivu u Splitu, a knjige u Naučnoj biblioteci, Muzeju grada i ostalim kulturnim ustanovama u Splitu.

5 Rukopis J. Barača u Naučnoj biblioteci u Splitu (M-102/2), *Vid Morpurgo. Split 1. XII 1932.*

Arhivsko gradivo fonda Morpurgo dragocjen je izvor za ekonomsku, političku, pravnu i kulturnu povijest Splita i Dalmacije u 19. stoljeću. Sastoji se od obiteljskih spisa u užem smislu riječi, od spisa nastalih iz gospodarske i političke djelatnosti obitelji te od korespondencije obitelji. Tijekom arhivske obrade formirane su tematske skupine za cjelokupno arhivsko gradivo, unutar kojih je uspostavljen kronološki red. Razvrstano i sređeno gradivo stavljeno je u papirne omote prema sadržaju i spremljeno u dvije arhivske kutije. Dio tog gradiva pisan je hrvatskim jezikom, a dio dokumentacije, korespondencije, rukopisa ili novinskih članaka pisan je na drugim jezicima: talijanskome, njemačkome, engleskome, mađarskome, francuskome i hebrejskome.

Posebnu važnost fondu daje građa za *Annuario Dalmatico* (Dalmatinski godišnjak, Dalmatinski ljetopis), koji je objavljen u Splitu 1859. i 1861. godine. Pisan je talijanskim jezikom, jezikom kojim je pisana i većina političkih brošura dalmatinskih Hrvata u doba preporodne borbe te veći dio narodnjačkog lista *Il Nazionale* (Narodnog lista) tih godina. Prvi svezak godišnjaka objavljen je još u eri Bachova apsolutizma i nije imao političku notu, već mu je cilj bio okupiti kulturne dalmatinske spisatelje na raznim područjima djelovanja i tako pridonijeti općemu kulturnom i umjetničkom životu Dalmacije. Drugi svezak objavljen je 1861. godine, u najpresudnijoj godini dalmatinskih aneksionista i autonomaša. U njemu je jasno vidljiva literarna i nacionalna ideja vodilja urednika Vida Morpurgo i njegovih suradnika. Treći svezak godišnjaka trebao je izaći zasebno na talijanskome, a zasebno na hrvatskom jeziku i imati još izrazitiju političko-patriotsku notu. Morpurgo ga je potpuno pripremio za tisak, čak i poslao na tiskanje Abelu Lukšiću u Karlovac, ali je u posljednji čas odustao od njegova objavljivanja. Razlog je to što je upravo tada, 1862. godine, u Zadru počelo izlaziti dvojezično glasilo narodnjaka *Il Nazionale - Narodni list*. Politički, kulturno-historijski i literarni prilozil slali su se *Narodnom listu*. Tako *Dalmatinski godišnjak* nakon dva objavljena sveska i pripravljenoga trećeg nije više imao razloga izlaziti jer je njegovu zadaću preuzeo *Narodni list*. Godine 1963. i dalmatinska je bibliografija Vida Morpurgo za 1861. godinu ugledala svjetlost dana. Bilo je više razloga za njezino objavljivanje. Prvo, ona

dopunjuje ostali politički i kulturno-historijski rad Vida Morpurgo, osobito u sklopu narodnog preporoda u Dalmaciji. Drugo, ona, uz dva već objavljena prethodna dijela znači važan i relativno rani prilog našoj bibliografiji uopće, pogotovo zato što je stručno i iscrpno sastavljana. Treće, to je bibliografija djela objavljenih presudne 1861. godine, kada je izdavačka djelatnost ne samo literarnih sastava već, posebno političko-polemičkih brošura, kako onih narodnjačkih, tako i autonomaških, bila vrlo živa. Osim toga, poseban su prilog upoznavanju općeg duha narodnog preporoda i ideološko-političkih stajališta naših preporoditelja prikazi odnosno kritike samih izdanja.

Povijesna bilješka o stvaratelju fonda

Obitelj Morpurgo podrijetlom je iz Maribora, odakle joj potječe i ime (Marburg). Prvi poznati član obitelji Moisé, nazvan Capuzina, preselio se u 17. st. iz Maribora u Goricu. Njegov sin David doselio se u Split, oženio se 1735. godine Sarom Rahelom Russo i 1774. godine umro. Pokopan je na staromu židovskom groblju na Marjanu, gdje mu je još sačuvana nadgrobna ploča. Imao je tri sina, od kojih su se dva iselila u Smirnu, a treći, Moisé, nastavio je splitsku lozu. Imao je dosta djece. David je služio u Veneciji, zatim otvorio trgovinu u Zadru, a 1819. godine naselio se u Splitu. Abram se također bavio tekstilnom trgovinom u dućanu Capogrossa na južnoj strani Narodnog trga. Jakov Vita, djed Vida Morpurgo, u mladosti je služio u Veneciji, u obitelji Vivante, a oženio se Gentilom Aroni i vratio se u Dalmaciju. Neko je vrijeme imao trgovinu boja i tekstila u Milni, a zatim u Splitu, u dućanu opatica, između tadašnjeg Trga zeleni i Voćnog trga (danas Trg narodnog preporoda). Imao je desetero djece, među kojima se osobito isticao David - Elija (1809. - 1882.)¹

Članovi obitelji Morpurgo kroz nekoliko su generacija usko vezani za politički, kulturni i gospodarski razvoj Splita, u kojemu su zauzimali vrlo značajno mjesto. Spomenut ćemo neke od njih.

David Morpurgo, Vidov otac, bio je zanimljiva ličnost i njemu Vid mnogo duguje za svoju naobrazbu, kulturu i aktivnosti na svim područjima na kojima je djelovao.

David je rano ostao bez oca i odgajala ga je rodbina. Učio je hebrejsku kaligrafiju, govorio njemački, koji ga je naučila majka Njemica, i talijanski jezik. Postao je agent i administrator tršćanske firme Moisé Vita Jesurum u Splitu. Nastanio se u kući Brešan, današnjoj zgradi hotela Slavija, gdje se i Vid rodio. Oženio se 1837. god. Anettom (Hanom) Gentili iz Gorice. Boraveći neko vrijeme kod ženine obitelji u Gorici, stekao je praksu u uzgoju svilene bube i svilarstvu, čime se u Splitu bavio zajedno s Vidalom Coenom.² Godine 1863. David Morpurgo kandidiran je kao predstavnik trgovaca Narodne stranke u splitsku trgovačku komoru, godinu dana nakon što je osnovana.³ Od 1820-ih do 1870-ih godina pisao je dnevnik s vrlo zanimljivim podacima, osobito o ekonomskoj povijesti Splita, a ima i podataka o javnoj djelatnosti njegova sina Vida.⁴ Godine 1845. prvi je s hebrejskoga na talijanski preveo opsežno djelo religijskog sadržaja namjeravajući ga tiskati, ali je od toga odustao, ostavivši rukopis nasljednicima na čuvanje. Poznato je da je David Morpurgo na hebrejskome sastavio tužaljkicu kad je umro splitski rabin Jedita Jakov Musafija, učitelj njegova sina Vida, a sastavio je i natpis na njegovu grobu.⁵ I ostali članovi obitelji Morpurgo nastavili su njegovati duh humanizma i kulture. Tako je jedan Vidov nećak, Viktor⁶, inače inženjer kemije, pisao pjesme na talijanskom jeziku.⁷ Napisao je opsežnu povijest Židova (u rukopisu) te kapitalno djelo o splitskom lazaretu i Danijelu Rodrigi, s iscrpnom dokumentacijom iz venecijanskih arhiva.⁸

Drugi Vidov nećak, Luciano Morpurgo⁹, po profesiji doktor ekonomije, ugledni je rimski izdavač i pisac. U svojoj knjizi *Quando ero fanciullo* (Kada bijah dijete) vrlo je plastično i intimno opisao Split na prijelazu stoljeća.

Dana 7. svibnja 1838. godine rodio se Vid Morpurgo.¹⁰ Prvu poduku dao mu je otac David. Na poledini dječjih igračih karata napisao mu je slova, tako da je Vid u četvrtoj godini naučio čitati.¹¹ Osnovnu školu pohađao je od 1846. do 1849. godine u Splitu. Zatim pohađa Carsku kraljevsku gimnaziju. Sačuvane su sve njegove svjedodžbe četiriju razreda gramatike i dva humanistike.¹² Posljednja dva razreda retorike (VII. i VIII. r.) pohađao je u nadbiskupskom sjemeništu, gdje je 1. ožujka 1856. godine i maturirao.¹³ Dok je Vid Morpurgo još pohađao gimnaziju, započela je njegova knjižarska djelatnost, a time ujedno najznačajnija knjižarska i izdavačka djelatnost u Splitu u 19. stoljeću. Godine 1852., dakle kad je Vidu bilo 14 godina, Davidu Morpurgu splitski je posjednik Petar Savo predložio da zajedno s njim otvori skladište knjiga kao filijalu firme Borroni e Scotti iz Milana, što je on prihvatio i zaposlio sina Vida da *karisno i odgojno provede slobodno vrijeme*.¹⁴ Savo je samo financirao poduzeće, a vodio ga je mladi Vid, ali je zbog njegove maloljetnosti moralo biti registrirano pod Savovim imenom. Vid se kasnije povezao s raznim inozemnim izdavačkim kućama. Nakon što je 1860. godine istekao ugovor, Petar Savo prodao je dozvolu za vođenje knjižare Isaku Coenu, a

nakon toga je Vid isposlovao posebnu dozvolu da sam može voditi knjižaru.¹⁵ Knjižara je do tada nosila naslov Libreria Savo, a 1860. i 1861. Libreria Morpurgo succ. (nasljednici) a Savo, zatim samo Libreria Morpurgo. Iz sačuvanih knjiga i poslovnog dopisivanja može se ustanoviti koliko je bila razgranata mreža dobavljača iz Italije, Njemačke, Austro-Ugarske, pa i ostalih europskih zemalja.¹⁶

Nemamo točnih podataka o prvim knjižarama, izdavačima i tiskarama u Splitu. U 18. st. zacijelo ih u Splitu nije ni bilo. U 19. st. sam tiskar ujedno je bio i izdavač knjige i on se potpisivao na knjizi kao tiskar, te vrlo rijetko kao izdavač. Morpurgo pak nije imao tiskaru, već je svoja izdanja tiskao kod ostalih splitskih ili inozemnih tipografa, a jedini se u Splitu na knjizi potpisivao kao izdavač. Vid Morpurgo ujedno je drugi poznati splitski knjižar u 19. st., nakon Ivana Antuna Piperate, koji je oko 1820. godine imao knjižaru na Piazza del Tempio (Peristilu).¹⁷ Godine 1861. Gradsko poglavarstvo izdalo je Vidu dozvolu da u Splitu može držati jednu posudbenu biblioteku (Biblioteca circolante o da nolo). To je bila prva posudbena biblioteka u Splitu, koja je bez sumnje imala važnu prosvjetnu i rodoljubno-političku ulogu. U knjižari su se najvećim dijelom nalazile knjige na stranim jezicima, a manjim dijelom na hrvatskome, koje su obrađivale pitanja liberalizma i nacionalizma, kao i mnoge slavenofilske publikacije. Na ulazu u knjižaru bila je uzidana ploča s latinskim natpisom *Nosce te ipsum* (upoznaj samoga sebe), a s druge strane *Respice finem* (pazi na svršetak). U knjižari su se sastajali prvi narodnjaci, među kojima se isticao Vid kao jedan od najznačajnijih ličnosti narodnog pokreta u Dalmaciji od 1862. do 1882. godine.

Želio je pokrenuti časopis koji bi okupio sve javne djelatnike u Dalmaciji i koji bi dalmatinsku kulturu pokrenuo iz provincijske ustajalosti u kojoj se nalazila. U predgovoru prvog sveska *Ai Dalmati* (Dalmatincima) sam Morpurgo piše da mu se ideja pokretanja *Dalmatinskoga godišnjaka* (*Annuario Dalmatico*) rodila još 1856. godine.¹⁸ Sačuvana su pisma nekih dalmatinskih javnih djelatnika u kojima odgovaraju Morpurgu na njegove pozive za suradnju.¹⁹ Značenje *Dalmatinskoga godišnjaka* u kontekstu naše dalmatinske i opće hrvatske publicistike jedva je uočeno ili je potpuno zanemareno. Razlog njegove nepristupačnosti današnjim generacijama jest i talijanski jezik kojim je pisan. To je naša vrlo istaknuta periodika (iako kratkog vijeka), kako po znanstveno-kulturnim tekstovima u prvom svesku, tako i ideološko-političkim prilozima u drugom.²⁰ Prvi svezak tiskan je u Milanu, a drugi 1861. godine u Veneciji. Prema prvotnome Morpurgovu planu, u prvom svesku trebao je biti objavljen predgovor Koriolana Cerinea Lucića. U Morpurgovoj ostavštini, među ostalim objavljenim i neobjavljenim rukopisima u Godišnjaku, nalazi se i Cerineov rukopis predgovora s Morpurgovim korekturama.²¹ Osim predgovora, Vid Morpurgo autor je bibliografije knjiga dalmatinskih

6 Prilog splitskomu likovnom životu dala je njegova kći Tina Morpurgo. Slikarstvo je učila privatno u Splitu, a zatim samo pola godine u Italiji. Ipak je svojom prvom i jedinom izložbom u palači Geremia 1931. godine pokazala nesvakidašnji talent. Međutim, mlada je djevojka rano prestala slikati, a rano je i tragično završila život u 36. godini u njemačkom logoru 1943. godine (kao i otac i stric) (Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, 169.-170.). Tina Morpurgo slikala je pejzaže splitske okolice i mrtve prirode, a ističe se i njezin autportret. Radeći u realističkom stilu, uspjela je ostvariti određene lirске ugođaje, što se vidi na malobrojnim sačuvanim slikama (Prijatelj, *Splitska slikarica Tina Morpurgo*, 16.-18.).

7 Prava je šteta što ih nikada nije objavio i što su rukopisi tijekom rata uništeni, kao i mnoge druge vrijednosti.

8 Mnogo je godina radio na tom djelu, ali ga nije uspio dovršiti ni tiskati; prvi dio slučajno je pronađen, te je nakon Drugoga svjetskog rata objavljen posthumno. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu objavila je 1962. godine u br. 52, a 1966. godine u br. 53 izdanja *Starine*, prvi dio u dva nastavka pod naslovom *Viktor Morpurgo – Daniel Rodriguez i osnivanje splitske škole u XVI – tom stoljeću*.

9 Rođen je u Splitu 1866. godine. Djetinjstvo je proveo kod svog ujaka Vita Morpurga, u bivšoj kući obitelji Lanza iz Trevisa. U njegovoj rimskoj izdavačkoj kući La Dalmazia objavljen je velik broj monografija raznih talijanskih pokrajina, zbirka talijanskih pučkih pjesama, vodiča, monografija gradova, putopisa, razglednica i sl. Vrlo je renomirani fotograf, suradnik talijanske enciklopedije. Osim navedenog djela, autor je dokumentarno-historijskog djela *Caccia all'uomo* (Lov na čovjeka), svjedocanstva o fašističkim progonima Židova u ratnim godinama, te autobiografskog djela *Poezija židovske obitelji* (rukopis prijevoda Vinka Lozovine u Muzeju grada Splita).

10 U Registru rođenih, umrlih i vjenčanih 1838. Izraelitske bogoštovne općine u Splitu postoji zapis: 7 *Maggio Lunedì. Vita di David ed Anna Morpurgo, circonciso di Salvatore Manbiore, Patrini Salamon Morpurgo, Leon Valenzin, Testimonj Prospero Manbiore e Josef Isurum.* – Vid Morpurgo i datum njegova rođenja zapisani su u istoj općini i u druge dvije knjige: u *Statistiche obitelji Izraelitske općine* (lib. III, pag. 27.-28.) i u *II registru obitelji Izraelitske bogoštovne općine* (pag. 21.-22.).

11 Podaci o Vidu Morpurgo Eugena Morpurga, 2. srpnja 1932. – Muzej grada Splita (MGS).

12 Sve svjedodžbe sačuvane su u obiteljskom arhivu u MGS-u.

13 Katalog splitskog sjemeništa, sign. XXXVII, sv. II., br. 14.

14 Dnevnik Davida Morpurga.

15 Ibid., Č. Čičin-Šain, *Mladi dani Vita Morpurga*, Novo doba, 7. svibnja 1938., str. 9.

16 Računska knjiga iz 1866. - obiteljski arhiv.

17 Kečkemet, *ibid.*, 9

18 *Annuario Dalmatico*, Anno I, Spalato, Libreria Savo, 1859., str. 5.-6.; rukopis predgovora Vida Morpurga nalazi se u arhivi obitelji Morpurgo.

19 Arhiv obitelji Morpurgo, MGS.

20 Kečkemet, *ibid.*, str. 12.

21 Arhiv obitelji Morpurgo, MGS.

22 *Bollettino bibliografico dalmato degli anni 1856., 1857. e 1858.*, Annuario Dalmatico I, str. 221.-232.; rukopis u arhivu obitelji Morpurgo.

23 Vito Morpurgo, *Bollettino bibliografico Dalmato degli anni 1859. e 1860.*, Annuario Dalmatico II, str. 169.-185.; rukopis u arhivu obitelji Morpurgo.

24 V. Morpurgo, *Ai Dalmati*, Annuario Dalmatico II, str. 2.

25 Invito (Manifesto) per la collaborazione all'Annuario Dalmatico dell'anno 1862. - rukopis u arhivu obitelji Morpurgo.

26 Sa strane rukopisa poziva Morpurgo je označio imena oko 80 ljudi kojima je poziv poslao.

27 Davide Morpurgo, *Storia della famiglia Morpurgo*, str. 46. - arhiv obitelji Morpurgo.

28 *Il Nazionale*, 23. travnja 1862. godine.

29 O Dalmatinskom godišnjaku: (Č. Čičin-Šain), *Prvi splitski časopis uoči Narodnog preporoda*, Novo doba, 29. lipnja 1935.; H. Morović, *Stogodišnjica prvog splitskog časopisa*, Slobodna Dalmacija 28. studenog - 1. prosinca 1959.

30 *Naše Jedinstvo*, Split, 31. siječnja 1911., str. 184.

31 Arhiv obitelji Morpurgo.

autora i knjiga o Dalmaciji: *Bibliografski dalmatinski vjesnik* 1856., 1857. i 1858. godine.²² Bibliografiju je podijelio u tri dijela: a) djela dalmatinskih autora, b) djela koja su preveli dalmatinski autori, c) djela stranih autora koja se odnose na Dalmaciju. U drugom svesku Dalmatinskoga godišnjaka Morpurgo je dopunio Bibliografski dalmatinski vjesnik iz 1859. i 1860. godine, obuhvativši i neka djela koja je u prethodnom svesku izostavio.²³ Relativna sloboda tiska i nagli razvoj političkog pokreta u Dalmaciji ogledaju se u velikom broju publikacija političke naravi izdanih 1861. godine. U Splitu je te godine objavljeno desetak knjižica političkog sadržaja, od kojih pet u Morpurgovu izdanju. Ta su politička izdanja bila vrlo važna za daljnji razvoj narodnog pokreta jer su teoretski razradila, pročistila i naznačila temelje pokreta. Još u predgovoru drugom svesku *Dalmatinskoga godišnjaka*, u prosincu 1860. godine, Vid Morpurgo je nagovijestio treće godišće, i to kvalitetnije od prva dva.²⁴ Treći svezak za 1862. godinu trebao je biti odraz novih liberalnih i nacionalnih ideja. Dosljedno tome, Morpurgo je odlučio godišnjak izdati dvojezično: na talijanskom i hrvatskom jeziku. Svjestan da je to jedina publikacija s narodnim idejama u Dalmaciji (*Il Nazionale* još nije izlazio), obratio se pozivom na suradnju svim uglednijim javnim djelatnicima u Dalmaciji i izvan nje. Sačuvan je rukopis tog poziva koji vrlo jasno odražava Morpurgove političke ideje i njegov ideološki udjel u narodnom pokretu u Dalmaciji 1861. godine.²⁵ Kakav je bio odaziv na suradnju u trećem svesku *Dalmatinskoga godišnjaka* možemo donekle zaključiti iz sabranoga, a neobjavljenog materijala za taj svezak, sačuvanoga u Morpurgovu arhivu.²⁶ Treći svezak *Dalmatinskoga godišnjaka* nikada nije tiskan. Glavni razlog prestanka izlaženja *Dalmatinskoga godišnjaka* vjerojatno je bilo to što je 1862. godine u Zadru počeo izlaziti *Narodni list (Il Nazionale)*, pa je tako funkcija prvoga umnogome prešla na drugi, iako je prvi bio godišnjak, a drugi novina. Sam Morpurgo pridonio je osnutku Narodnog lista i sporazumno mu je prepustio daljnju političku i kulturnu žurnalističku aktivnost. Dokaz tome nalazimo u dnevniku Vidova oca Davida. Godine 1862. on piše: *Budući se pojavio list Nazionale u koji je svaki patriot mogao s lakoćom uvrstiti patriotske članke, prestala je potreba, odnosno pomanjkali su nacionalni ili lokalni argumenti, za izdavanje zbornika (godišnjaka) i zato smo ga prestali tiskati.*²⁷

U travnju je u *Narodnom listu (Il Nazionale)* objavljena bilješka: *Gosp. Vid Morpurgo, knjižar iz Splita, ne može, zbog o njemu neovisnih razloga, da dalje izdaje Dalmatinski godišnjak (Annuario Dalmatico) koji je trebalo da iziđe štampan u tiskari gospodina Abela Lukšića u Karlovcu.*²⁸

Iako je bio kratkog vijeka, *Dalmatinski godišnjak* je, uz ostale Morpurgove političke publikacije tih presudnih godina, uoči pojave *Narodnog lista*, odigrao značajnu ulogu i ne zaslužuje biti zaboravljen, premda nije bio pisan našim jezikom.²⁹ Izravni dokaz o inicijativi Vida

Morpurga glede osnivanja *Narodnog lista* nalazimo u splitskomu *Našem Jedinstvu*, u povodu njegove smrti 1911. godine. U tom opširnijem nekrologu - životopisu navodi se izričito: *...njegovom inicijativom odavde bi zasnovan i organ mlade stranke Il Nazionale danas Narodni list. To je bio početak kojemu je on najviše pomogao da udari temelje...*³⁰

Nakon što je pridonio osnivanju lista, Morpurgo se prihvatio skupljanja pretplatnika, o kojima je i ovisila moralna i materijalna budućnost lista. U njegovoj ostavštini sačuvano je 40 formulara s ukupno 118 upisanih pretplatnika (list je u početku izlazio u 400 primjeraka). Na formularima je ujedno objavljen dvojezični poziv na predbrojku, tiskan u Splitu, a vjerojatno ga je sastavio sam Morpurgo: *Poziv na predbrojenja za politički i književni NARODNI LIST (tal. Il Nazionale) koj će počet izlaziti prvih petnaest danah mieseca Veljače 1862. u Zadru dvaput u sedmicu u jeziku talijanskomu s nadometkom jedan put na nedilju u jeziku slavjanskomu. Nazov novoga lista, komu će bit urednik g. Nad Nodilo, pokazuje njegovu težnju i svrhu. Program će se priobčiti u I. u Br. Naručbine treba upravljati u Zadar Uredniku Narodnoga Lista a i u Split Knjižaru Morpurgo.*³¹

Iz teksta se vidi da je Morpurgo preuzeo čak i administraciju lista, iako je on izlazio u Zadru. Zanimljivo je pregledati prve pretplatnike *Narodnog lista*, među kojima su u početku bili ne samo aneksionisti, već i autonomaši, a znatan broj činili su župnici dalmatinskih mjesta.³²

Vid Morpurgo slao je i dopise iz Splita, uglavnom o političkoj situaciji. Najvažniji daljnji Morpurgov doprinos *Narodnom listu* svakako je njegova suradnja u njemu.

Pisao je isključivo u talijanskom dijelu lista, a svojim idejama te duhovitim i satiričnim stilom sudjelovao je i u stvaranju opće fizionomije lista.³³ Međutim, Morpurgove članke u *Narodnom listu* nije moguće pouzdano identificirati jer nikada nisu bili potpisani.

Vid Morpurgo kao aktivni organizator političke borbe, osobito u razdoblju 1862. - 1882., bio je jedna od manje istaknutih, ali najvažnijih ličnosti narodnog pokreta u Dalmaciji. Morpurgova knjižara na gradskom trgu najuže je povezana ne samo s počecima narodnog pokreta u Dalmaciji, već i s daljnjim razvojem pokreta, sve do pobjede na splitskim izborima 1882. godine. Vidov nećak, rimski književnik, izdavač i fotograf Luciano Morpurgo u autobiografskom se djelu³⁴ sjeća stričeve knjižare: *Bijaše to duga tijesna dvorana, s glavnim i jedinim ulazom od strane Trga. U njoj bi se u svako doba dana, a najviše ujutro, okupljali naobraženiji Splitsani. Na tim sastancima raspravljalo bi se o svemu i svačemu, kako se to onda običavalo po ljekarnicima manjih varošica. Na umna i učena raspredanja nadovezivala bi se svakojake beskorisne brbljarije iz dnevne gradske kronike. Tamo bi svračali profesori mjesne gimnazije i realke, zatim liječnici i odvjetnici zanimajući se za*

knjižarske novosti prije nego što pođu svaki na svoj posao...

Stric Vito, čovjek uman i naobražen, vodio je sjajno te razgovore kojima su poglavitu građu pružala politička pitanja, jer je Split bio važno političko i kulturno središte. U Splitu se tada nadao osnov narodnom slavenskom, odnosno hrvatskom, pokretu i borbi za narodni jezik. Pohađali su knjižaru i mnogi svećenici, prvoborci na glasu u tom pokretu, među kojima je stric Vito imao svoje najbolje prijatelje...³⁵

Godine 1870. Narodna stranka kandidirala je i za zastupnika u Dalmatinskom saboru izabrala Vida Mompurga.³⁶ Nakon pobjede Narodne stranke u Splitu 1882. godine nije prestala niti se smanjila politička djelatnost Mompurga. Međutim, 1890-ih godina nastala su bitna razmimoilaženja i u stranci se razvijala žestoka borba između starijih narodnjaka i mlađih pravaša. Razočaran tim neslogama, Mompurgo se sve više povlačio iz političkog života, predavajući se poslovima banke, svoga životnog djela. Prva pučka dalmatinska banka bila je prva naša banka u Dalmaciji, a nastala je kao nužna politička potreba da se dalmatinski težaci materijalno osamostale i da ne budu ovisni o veleposjednicima, malim kapitalistima i lihvarima. Ideja se začela 1868. godine u Hrvatskoj čitaonici, a javno poslovanje Prve pučke dalmatinske banke započelo je 1. veljače 1871. godine.³⁷ Prva uprava banke sastojala se od predsjednika dr. Gaje Bulata, potpredsjednika Vida Mompurga, ravnatelja Frane Bollandija, Srećka Karamana i Petra Katalinića.³⁸ Vid Mompurgo obnašao je dužnost potpredsjednika do kraja 1895. godine, a od početka 1896. do smrti 1911. godine bio je predsjednik banke.³⁹

Nakon dva sveska *Dalmatinskoga godišnjaka* i već spomenutih političkih brošura prijelomne 1861. godine Mompurgova izdavačka djelatnost nije prestala, uza sve ostale poslove kojima se bavio. Godine 1862. i 1863. objavio je dva godišta kalendara *Dioklecijanov nasljednik (L'Erede di Diocleziano)*. Osim uobičajenih kalendarskih i općih podataka, u njima je objavljen Mompurgov historijski podsjetnik s pregledom najvažnijih povijesnih događaja iz prošlosti Dalmacije.⁴⁰

Vid i njegovi nasljednici za osamdeset godina djelovanja izdali su više od stotinu različitih knjiga i knjižica najrazličitijeg sadržaja i time zauzeli najvažnije mjesto među splitskim te jedno od najznačajnijih među dalmatinskim izdavačima.

Nakon što se razočarano povukao iz daljnega političkog života, Vid Mompurgo se posvetio ekonomskim pitanjima Dalmacije, osobito njezinom željezničkom spoju s unutrašnjosti. U težnji da osamostali i razvije domaću industriju, bio je inicijator osnutka prve parne tvornice opeka u Splitu 1875. godine, koja nije dugo radila, a njegovo ime bilo je poznato ne samo u domovini nego izvan nje po proizvodima njegove tvornice rakija i likera i skladišta vina. Mompurgo je surađivao s dalmatinskim

i inozemnim enolozima i pridonio je razvoju našeg vinogradarstva i vinarstva.

Vid Mompurgo djelovao vrlo je aktivno unutar splitske Trgovačko-obrtničke komore, poglavito nakon pobjede Hrvatske stranke na općinskim izborima 1882. godine. Tada je izabran za predsjednika te značajne ustanove i dugo je njome uspješno upravljao.

Nije se nikada oženio niti je osnovao obitelj, zbog čega je gotovo sve svoje vrijeme mogao posvetiti javnim poslovima. Umro je 31. siječnja 1911. godine nakon kratke srčane bolesti, u 73. godini života, istog dana kojega je je četrdeset godina prije toga osnovao Prvu pučku dalmatinsku banku i kada je ta banka slavila svoj jubilej. Pokopan je na starome židovskom groblju na Marjanu, a na grobnoj ploči uklesan je natpis: *Uzvišen umom, plemenit duhom, cijeli život misaonog rada posveti oslobođenju puka od duševnog i materijalnog ropstva. U buđenju naroda između prvih, začetnik prve knjižare, prve banke, prvih industrija, ostavi umirući neispunjenu prazninu.*⁴¹

Primljeno: srpanj 2009.

Literatura i izvori

1. Čičin-Šain, Č., "Mladi dani Vita Mompurga", *Novo doba*, Split, 7. svibnja 1938.
2. Čičin-Šain, Č., "Prvi splitski časopis uoči Narodnog preporoda", *Novo doba*, Split, 29. lipnja 1935.
3. Efron, Z., - Kečkemet, D., *Židovsko groblje u Splitu*, Split, 1973.
4. Grgić, I., "Oko postanka Nazionala", *Zadarska revija*, 1960., br.
5. *Katalog knjiga*, knjižara Mompurgo Split, 1914.
6. Kečkemet, D., *Vid Mompurgo i narodni preporod u Splitu*, Split, 1963.
7. Kečkemet, D., "Židovi u Splitu", u: *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Hrvatskoj*, Zagreb, 1998., str. 316.-331.
8. Mangier, D., "Vid Mompurgo i naše svećenstvo", *Jadranska pošta*, Split, 24. prosinca 1932.
9. Mihaljević, V., "O parobrodarskom pitanju", *Narodni list*, 21. rujna 1905., br. 75.
10. Mikačić, D., "Naša narodna ideja u Splitu", jubilarni broj *Narodnog lista*, 1912.
13. Morović, H., "Stogodišnjica prvog splitskog časopisa", *Slobodna Dalmacija*, Split, 28. studenog - 1. prosinca 1959.
14. Mompurgo, Vid, "Na članak dra Mihaljevića...", *Narodni list*, 1905., br. 82.
15. Mompurgo, V., "Daniel Rodriga i osnivanje splitske skele u XVI. stoljeću", *Starine JAZU*, knj. 52. i 53., Zagreb, 1962., str. 185.-248., 363.-415.
16. (Perković), M., "Vid Mompurgo", *Novo doba*, 25. rujna 1931.
17. Prijatelj, K., "Splitska slikarica Tina Mompurgo", *Jevrejski pregled*, Beograd, god. XI/1960., br. 10-11, str. 16.-18.
18. "Proslava četrdesetogodišnjice Prve pučke dalmatinske banke u Splitu", 1871.-1911. ", Split, 1911., str. 17.-18.
19. S(modlaka), J., "Vito Mompurgo", *Sloboda*, Split, 1. veljače 1911.; Kritika Smodlakinog članka, *Naše jedinstvo*, 14. veljače 1911.
20. Š(karica), M., "Vid Mompurgo i naše svećenstvo", *Jadranska pošta*, Split, 24. prosinca 1932.

32 Prvi splitski pretplatnici bili su dr. Ivan Capogrosso, Ivan Cambi, Vid Mompurgo, Dujam Karaman, Jakov Chiudina, dr. Nikola Cattani, dr. Eduard Tacconi, Luka Svilović, dr. Giorgio Giovannizio, Petar Tartaglia, Antonio Bajamonti, Giov. Batt. Brainovich, dr. Jakov Cember, Vicko Andrić, Juraj Vojnović, dr. Franjo Lanza, Gradska općina i dr.; iz Brača conte Radoš Ivellio, N. Definis, Petar Nazor; iz Jelse Niko Duboković; iz Zagreba Ambroz Vranyczany; iz Beča dr. Ivan Buratti; iz Venecije braća Nazor; Mihovil Pavlinović iz Podgore i ostali župnici iz Sinja, Srinjina, Muća, Prugova, Ogorja, Kaštela, Kozica kod Vrgorca, Makarske, Potsavja kod Sinja, Tučepa, Ljubunčića iz Bosne i dr., kavane iz Splita, Solina, Metkovića te kasina iz Raba, Omiša, Visa i Starigrada.

33 Kečkemet, *ibid.*, str. 51.

34 Luciano Mompurgo, *Poezija židovske obitelji*, prijevod V. Lozovine.

35 L. Mompurgo, *ibid.*, MGS.

36 Il Nazionale, 21. lipnja 1870.

37 *Ibid.*, 6. ožujka 1871., br. 36.; *Proslava četrdesetogodišnjice Prve pučke dalmatinske banke u Splitu 1871. - 1911.*, Split, 1911., str. 17.-18.

38 Banka je djelovala u prizemlju kuće Karaman, u blizini gradske bolnice, i tu je bila sve do 1911. godine, kada je preselila na prvi kat vlastite kuće na obali, u kojoj se do tada nalazila Austrougarska banka. Tu je ostala sve do Drugoga svjetskog rata, kada je prestala raditi. U Muzeju grada Splita čuva se skromni pisaci stol Vida Mompurga i jedna njegova okovana manja škrinja, a nije isključeno da je koji od tih predmeta pripadao početnom inventaru banke. Kečkemet, *ibid.*, str. 61.-62., 81.

39 Kečkemet, *ibid.*, str. 62.

40 Kečkemet, *ibid.*, str. 164.

41 Arhivsko gradivo MGS - 1 (13/a).

21. *Vid Morpurgo I. XII. 1932.* – rukopis J. Barača u Naučnoj biblioteci u Splitu (M-102/2)

22. “Vid Morpurgo, 25. godišnjica smrti”, *Novo doba*, 31. siječnja 1936.

Prilog 1. Klasifikacijska struktura fonda

Fond se sastoji od 15 serija:
1. školske svjedodžbe i ostale isprave
2. biografije i biografski podaci o Vidu Morpurgo
2.1. rukopisni sastavi
2.2. objavljeni radovi
2.3. nekrolozi i osmrtnice
3. građa za <i>Annuario Dalmatico</i>
3.1. I. svezak, 1859., rukopisi
3.2. II. svezak, 1861., rukopisi
3.3. pripremljena građa za III sv. <i>Annuario Dalmatico</i> , neobjavljeno:
3.3.1. poziv na suradnju
3.3.2. hrvatski rukopisi
3.3.3. talijanski rukopisi
3.3.4. bibliografija za III. svezak
4. dokumentacija u svezi s listom <i>Il Nazionale</i>
5. satirični govori i pjesme Vida Morpurga
6. fragmenti iz javne djelatnosti Vida Morpurga
7. bilješke i gradivo drugih članova obitelji Morpurgo:
7.1. dr. Luciano Morpurgo
7.2. Josip Morpurgo
8. isprave i dokumentacija o nekretninama u posjedu obitelji:
8.1. zgrada s pripadajućim dućanima na uglu Ispod ure i Marulićeve 8
8.2. kuća u Getu, Ugarska ulica 8 i Bizantska 2
8.3. kuća Seleban, bivša Benedetti
8.4. uknjižba: 1895. g. - 1929. g.
9. izdanja knjižare Morpurgo
10. dokumentacija iz bankarske djelatnosti
10.1. Austrijska centralna kreditna banka
10.2. Prva pučka dalmatinska banka
10.3. Közgazdasági Bank Részvénytársaság
11. dokumentacija iz gospodarske djelatnosti
12. bilježnički spisi
13. fotografije

14. korespondencija

14.1. korespondencija V. Morpurga

14.2. korespondencija obitelji Morpurgo

15. ostalo

THE VID MORPURGO FONDS IN SPLIT MUNICIPAL MUSEUM

The archival records of the Morpurgo fonds are an invaluable source for the economic, political, legal and cultural history of Split and Dalmatia in the 19th century. Some of the records are written in Croatian, and some of the documentation, correspondence, MSS or newspaper articles are written in Italian, German, English, Hungarian, French and Hebrew.

The members of the Morpurgo family were for several generations tightly connected to the political, economic and cultural development of Split, in which they occupied a very important position. The most prominent among them was certainly Vid Morpurgo, active organiser of the political struggle, particularly in the 1862-1882 period. Vid Morpurgo was also the second best known bookseller in Split in the 19th century, after Ivan Antun Piperata, who around 1820 had his bookshop on the Peristyle, or Piazza del Tempio. His bookshop on the city square was very closely connected not only to the beginnings of the nationalist movement in Dalmatia, but also to the further development of the movement, all the way up to the victory in the Split elections of 1882. Particular value is imparted to the fonds by the *Annario Dalmatico* (Dalmatian Annual), published in Split in 1859 and 1861. It is written in Italian, language used for most political brochures of Dalmatian Croats at the time of the revivalist struggle and for most of the nationalist paper, *Il Nazionale*, of the time.

Vid Morpurgo is the author of a bibliography of books of Dalmatian authors and books about Dalmatia: *Bibliographic Dalmatian News* of 1856, 1857 and 1858. The relative freedom of the press and the sudden development of the political movement in Dalmatia are mirrored in the great number of publications of a political nature published in 1861. In Split in that year ten booklets of a political nature were published, five of them Morpurgo editions. These political editions were very important for the further development of the nationalist movement for they theoretically worked out, refined and set out the foundations of the movement. After he had retired in disappointment from political life, Vid Morpurgo devoted himself to the economic issues of Dalmatia, particularly the making of a railway link with the interior.

He was the founder of the First Popular Dalmatian Bank. Hoping to make domestic industry independent and get it moving, he was the initiator of the first steam-powered brickworks in Split in 1875, and contributed to the development of grape growing and wine making. He never married nor had children, for which reason he was able to devote most of his time to public affairs. He died in 1911.